

PBL-FORLØB I DANSK

Engager alle elever gennem
undersøgende og fællesskabende
litteraturundervisning med PBL

Af Dorte Østergren-Olsen, Lektor

INDHOLD

LÆSEVEJLEDNING	3
ENGAGER ALLE ELEVER	4
Et inspirationsforløb i dansk	4
De seks vigtigste pointer fra forløbet	4
BAGGRUND OG AFSÆT	5
Tre særligt vellykkede elementer i danskfaget	5
Hook-event og stemthed	5
Undersøgende og engagerende dialoger	5
Det verdensvendte, autentiske og meningsfyldte	5
Udvikling af forløb og erfaringsindsamling	5
Engagerende og undersøgende litteraturundervisning i fem faser med PBL	6
HOOK-EVENT OG STEMTHED	7
Samtale i klassen om hook-event	7
UNDERSØGENDE OG ENGAGERENDE DIALOGER	8
Undersøgende og elevdrevne dialoger og klassesamtaler om bogen	8
Uddrag af samtalen	8
Oplæsning af fortællingen	9
DET VERDENSVENDTE, AUTENTISKE OG MENINGSFYLDTE	11
Hvordan kan vi hjælpe andre, der har det som Ib Madsen?	11
Det meningsfyldte og det verdensvendte	12
EVALUERING	13
LITTERATUR	14

LÆSEVEJLEDNING

Dette hæfte indeholder et inspirationsforløb i dansk på mellemtrinnet (4.klassetrin) med projektbaseret læring (PBL) og undersøgende, sansebaseret og skabende litteraturundervisning. Forløbet er et længerevarende undervisningsforløb planlagt, gennemført og evalueret med fokus på at engagere alle elever og skabe reelle deltagelsesmuligheder. Forløbet er udviklet og afprøvet i samarbejde med dansklærere på Fløng skole.

Denne formidling af forløbet indeholder det didaktiske afsæt, de centrale faser og konkrete undervisningsgreb, herunder brugen af hook-event, undersøgende dialoger, nærlæsning, elevdrevne samtaler og æstetiske skabende processer. Samtidig formidles erfaringer med, hvordan elevernes indlevelse, refleksion og verdensvendthed styrkes, når litteraturarbejdet kobles til autentiske problemstillinger og meningsfulde produkter.

ENGAGER ALLE ELEVER

Gennem undersøgende og (fælles)skabende litteraturundervisning med PBL

"Efter Historien om Ib Madsen er jeg mere ops på, hvis der er nogen, der er kede af det", fortæller en pige i 4. klasse, efter hun og skolens tre 4. klasser har deltaget i et undervisningsforløb med projektbaseret læring (PBL) i dansk med fokus på undersøgende, skabende og verdensorienteret litteraturundervisning på Fløng skole.

Et inspirationsforløb i dansk

Gennem et halvt år har jeg som KP-konsulent sammen med Stine Falk Jørgensen, hendes elever og andre dansklærere på mellemtrinnet udviklet og afprøvet et forløb, hvor PBL spiller sammen med sansebaseret og undersøgende litteraturundervisning i et konkret undervisningsforløb med fælles læsning af en kompleks billedbog.

Med forløbet lykkes det at engagere alle elever, gøre dem nysgerrige og reflektive, samt skabe og udtrykke sig herom til hinanden og elever fra andre klasser.

Forløbet giver inspiration til en litteraturundervisning, der rammer alle elever og tilbyder dem reelle deltagelsesmuligheder.

Nedenfor fremhæves seks pointer og senere tre særligt vellykkede elementer, som kan overføres og anvendes i mange områder af danskfaget, både med og uden PBL.

De seks vigtigste pointer fra forløbet

- **Stil autentiske spørgsmål**, hvor vi som lærere, er ægte nysgerrige efter at høre, hvad eleverne, forestiller sig og hvilke tanker, de har om den fælles tekst og det, vi gør med den.
- **Giv eleverne relevante sanselige og kropslige erfaringer** som forforståelse og engagerende trædesten til at tænke og skabe scenarier af det, eleverne skal arbejde med (hook-event).
- **Giv alle elever en stemme i klasserummet**, ved at forberede og afholde klassesamtaler på måder, hvor alle har noget at bidrage med fx ved at tegne og fortælle på post-its.
- **Afhold elevdrevne dialoger**, hvor læreren faciliterer, at eleverne lytter til hinanden, stiller spørgsmål og er nysgerrige efter hinandens tanker og svar.
- **Lad eleverne undersøge billedbogens hovedkarakter og give sin indlevelse og indsigt et skabende udtryk** (linoleumssnit).
- **Skab mange varierede situationer og anledninger, hvor eleverne kan udtrykke sig og dele deres tanker med verden, hinanden og andre** – fra samtaler med elevgrupper i 2. klasse, over klassesamtaler til linoleumssnit ophængt på skolens gange.

BAGGRUND OG AFSÆT

Projektbaseret læring (PBL) og den engagerende, sansebaserede og undersøgende litteraturundervisning spiller utroligt godt sammen, idet de alle har fokus på elevengagement, det undersøgende element og det at tænke verden og fællesskabet ind i undervisningen. PBL-afsættet med et **Hook-event**, **læringsmål**, et **projektspørgsmål** og et **offentligt produkt**, har fungeret fremmende for denne litteraturundervisning. Forløbet er udviklet med inspiration fra litteraturprofessor Rita Felskis affektive tilgang, der har fokus på læserens brug af litteraturen, litteraturdydaktikeren Ayoe Quist Henkels optagethed af at læse litteratur sansende, meningsfyldt og verdensvend, og så den undersøgende litteraturundervisning som forskerne Gissel, Hansen og Steffensen har formidlet blandt andet det i KDIM (2021).

Tre særligt vellykkede elementer i danskfaget

Dette danskfaglige PBL-forløb er i særlig grad lykkes med, at engagere alle elever i at indgå aktivt undersøgende og reflektivt i undervisningen. Her vil jeg fremhæve nedenstående tre elementer.

Hook-event og stemthed

- I PBL-projekter skabes en hook-event, der skal motivere og engagere eleverne i projektet. I litteraturundervisningen har Hook-eventet stemt eleverne på en hel særlig måde, der gjorde, at det litterære værk netop fik en krog i eleverne og åbnede deres nysgerrighed og engagement. Hook-eventet og begrebet stemthed berigede hele forløbet.

Undersøgende og engagerende dialoger

- I PBL-forløb stilles et engagerende projektspørgsmål. Spørgsmålet er et ægte undersøgende spørgsmål, ingen på forhånd har svar på. Det afstedkom åbne, nysgerrige og undersøgende dialoger i klassen, hvor lærer og elever lyttede til hinanden og sammen fandt svar på både tekstens tomme pladser og projektspørgsmålet.

Det verdensvendte, autentiske og meningsfyldte

- Eleverne fik mange nye erkendelser, om det at være menneske og at holde nogen udenfor. Eleverne gav udtryk for, hvordan det måtte føles at være hovedkarakteren Ib Madsen gennem linoleumstryk. Det udfordrede alle elever til at give svære tanker og ideer en konkret form i et praktisk produkt, hvilket fremstod meningsfuldt og motiverende for eleverne, også at de fremlagde herom i mindre grupper for elever i 2. klasse.

De ovenstående tre punkter udfoldes nedenfor.

Udvikling af forløb og erfaringsindsamling

Dette PBL-forløb er udviklet af dansklærerne i 4. klasse (Stine Falk Jørgensen, dansklærer og PBL-guide, samt dansklærerne Marit og Helle), med sparring af KP-konsulent Dorte Østergren-Olsen. Der har været afholdt tre planlægningsmøder, inden forløbet gik i gang. I gennemførelsesfasen deltog KP-konsulent som observatør i starten, midtvejs og til slut.

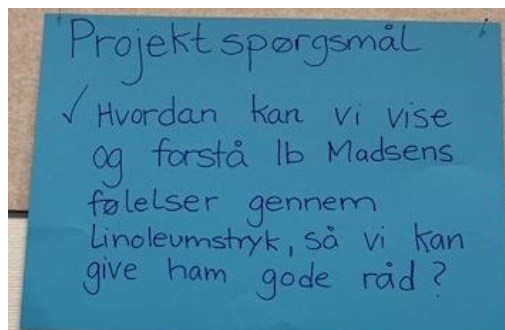
Desuden er der afholdt afrundende interviews med eleverne, og en didaktisk reflekterende samtale med dansklærerne.

Engagerende og undersøgende litteraturundervisning i fem faser med PBL

Gennem forløbet undersøgte eleverne følgende projektspørgsmål: *Hvordan kan vi vise og forstå Ib Madsens følelser gennem linoleumstryk, så vi kan give ham gode råd.* Spørgsmålet lægger op til, at eleverne engagerer sig i billedbogen *Historien om Ib Madsen* skrevet af Mette Eike Neerlin og tegnet af

Rasmus Bregnhøj. Bogen er kompleks og fortælles fra to forskellige perspektiver i ord og tegninger. Det efterlader en del tomme pladser, som læseren må undersøge og gå i dialog med for at udfylde og forstå.

- **Fase 1** Hook få en krog i eleverne, gå en sansesti i salen med tableauer fra bogen, tal om forsidens.
- **Fase 2** Læse historien i dele, undersøge de to fortællinger i billeder og ord, makkersamtaler, post-its og klassesamtaler.
- **Fase 3** Tæt på Ib Madsen, indre og ydre personkarakteristik, symbolik, fugle og sommerfugle
- **Fase 4** Hvordan kan vi hjælpe Ib Madsen med at blive set af sine kammerater, lærere og forældre? Gode råd til Ib, klassekammerater og de voksne fra klassen som børnekonsulenter.
- **Fase 5** Hvordan kan vi skabe en klasse, hvor vi hjælper hinanden, hvis man har det som Ib Madsen? Eleverne producerer linoleumstryk og fremlægger for 2. klasserne.

HOOK-EVENT OG STEMTHED

STEM ELEVERNE FÅR VÆRKET

Hook-eventen fik virkelig en krog i eleverne og åbnede dem for denne særlige billedbog.

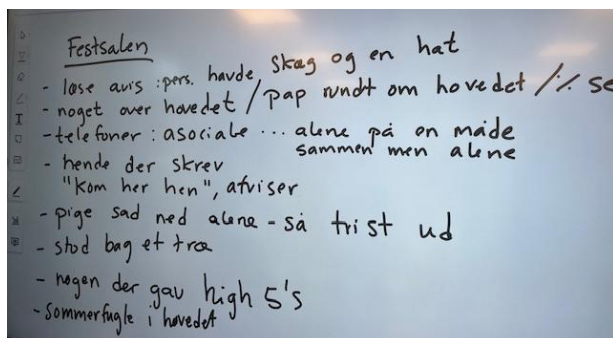

”Festsalen er gjort klar til at fange eleverne i fjerde klasserne ind i billedbogen *Historien om Ib Madsen*. På salens gulv slynger sig en sti flankeret af små fyrfads-LED-lys. Overalt ligger plastlaminerede farverige sommerfugle. En højttaler afspiller fuglesang. Elever fra 6. klasse er instrueret i at skabe forskellige tableauer fra bogen, der bidrager til at stemme eleverne og give alle en fælles oplevelse, før de læser bogen.”

Samtale i klassen om hook-event

Efter elevernes tur gennem sansestien holdt dansklærerne en klassesamtale med eleverne om det, de havde oplevet. Til sammen havde de iagttaget meget:

- En læste avis med hovedet gemt, men man kunne se hun havde malet skæg og taget en hat på.
- Ved siden af hende sad en med pap rundt om hovedet.
- En sad alene og så trist ud
- Der var sommerfugle på gulvet
- Der var også fuglelyde
- Og så var der nogen, der gav hjerter og highfives

Lærerne fastholdt elevernes udsagn på tavlen og besluttede at gå turen en gang til, så eleverne kunne lægge mærke til mere end første gang. Det var eleverne med på, og fik oplevet langt mere anden gang. Efterfølgende spørger lærer: *Opdagede I noget nyt, da I gik anden runde i festsalen?* Mange fingre flyver i vejret, og næsten alle har lagt mærke til flere ting. Alt bliver noteret og gemt på tavlen.

UNDERSØGENDE OG ENGAGERENDE DIALOGER

Efter hook-eventet og samtalerne herom, er eleverne klar til at se og snakke om billedbogens forside og læse bogen i dele. Lærerteamet har tilrettelagt et forløb, hvor eleverne udfordres sansemæssigt, skabende, undersøgende og verdensvendt, hvor billedbogen bliver læst højt, nærlæst og læst flere gange. Undervejs har eleverne gennem undersøgende makker- og klassesdialoger kommet med hypoteser om den videre handling, samt indlevet sig i hovedpersonen Ib Madsens situation og gennem refleksioner givet bud på, hvad der skete, og hvad de kunne have gjort, hvis de gik i klasse med en som Ib Madsen.

Undersøgende og elevdrevne dialoger og klassesamtaler om bogen

Lærer introducerer næste sekvens: *vi skal tale om, hvad I tror, bogen handler om ud fra forsiden og det, I oplevede i salen?*

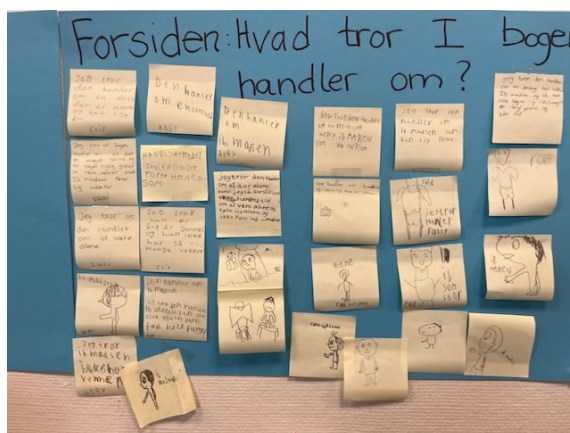
Før vi taler sammen, skriver I enten i makkerpar eller hver især, hvad I tror bogen handler om. I er også velkommen til at tegne jeres bud.

I skal altså bruge en blyant og skrive: Hvad tror jeg, historien handler om ud fra forsiden?

I må tegne, skrive og stille spørgsmål.

Lærer stilladserer og giver eksempler på tavlen.

Alle går i gang med at tale om, samt skrive eller tegne deres bud, og vægplanchen fyldes langsomt med elevernes post-its. Nogle arbejder med en makker og taler sammen om, hvad der skal være på deres post-it. Andre elever arbejder selv med at skrive eller tegne på deres post-it. Da alle post-its er hængt op, samler læreren op ved at læse samtlige post-its højt en for en, samt spørge efter begrundelser for elevernes bud. Klassen er meget med og lytter. Samtalen er undersøgende, og alle er nysgerrige efter at høre hinandens bud.

Uddrag af samtalen

- Lærer læser post-it højt: *Jeg tror den handler om skole.*
- *Hvorfor tror du det, hvem har skrevet denne?*
- *Fordi der sad en og skrev i salen,* svarer eleven.
- *Jeg tror den handler om ensomhed,* læser læreren og spørger:
- *Hvorfor tænker du det?*
- *Fordi han er alene på billedet.*

Eleverne argumenterer både ud fra lyssti-oplevelsen i salen og bogens forside. Det er tydeligt, at både sanseoplevelsen i salen, og forsiden har gjort indtryk. Eleverne danner hypoteser om bogens handling og er nysgerrige efter at læse bogen.

Oplæsning af fortællingen

Først uden og så med billeder

Efter oplæsningen af historien uden billeder producerer eleverne post-its med deres tanker om handlingen i ord eller tegninger. Alle post-its hænges op på en planche, og læreren stiller sig ved planchen og igangsætter en undersøgende samtale med eleverne.

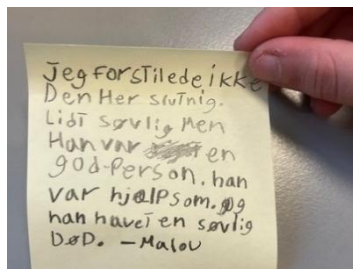
Uddrag af lærerinitieret undersøgende samtale:

Lærer indleder samtalen og spørger, hvad tænker I om det? Mange elever har fingeren oppe. En elev havde gættet på det med, at Ib Madsen var død og peger på sin post-it og siger: *Jeg vidste det.*

En anden elev siger, *bogen var helt anderledes, end jeg havde troet.*

En tredje elev siger: *Det var sørgeligt det i salen og også historien uden billeder.*

En fjerde har skrevet: *Jeg forestillede mig ikke den her slutning. Lidt sørgelig. Men han var en god person. Han var hjælpsom, og han havde en sørgelig død.*

En trist stemning breder sig, og så siger en elev:

Jeg tror slet ikke han er død, fordi de så en i fjernsynet, der lignede ham.

En kommer i tanke om en vigtig information fra teksten: *Der er ikke noget bevis for at han døde, bare fordi de finder en gummistøvle.*

Elevernes nysgerrighed er vakt, og lærer fortæller: *Nu skal vi læse bogen igen med billederne.*

Bogen udleveres, læses igen og de undersøgende dialoger fortsætter:

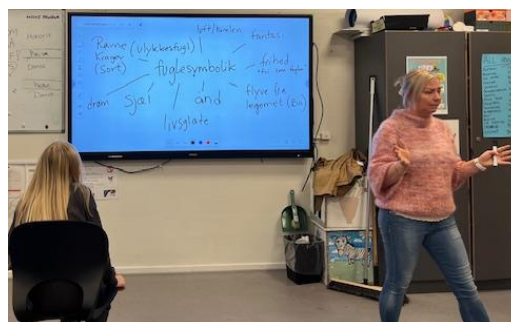
Læreren læser højt. Eleverne kigger med på billederne. Alle ser meget interesseret ud. Mange genkender tableauerne fra salen. En siger: *Åh ja, det er jo det samme som i salen.* Eleverne er begejstrede.

En anden elev siger: *Åh, der er en gummibåd lige som jeg sagde.*

En elev har bladret frem i bogen og siger: *Jeg har fundet Ib i bogen. Han er slet ikke død.*

Elevernes nysgerrighed efter at læse undersøgende og engageret er etableret.

-Se på uret, klokken har ringet. Han er blevet glemt, men fuglene er der.

DET VERDENSVENDTE, AUTENTISKE OG MENINGSFYLDTE

Eleverne i 4. klasse gav gennem forløbet udtryk for, at de *genkendte* det i bogens handling om at føle sig udenfor. Enten fra dem selv eller fra andre. Eleverne genkendte også de tanker og følelser, man kan få, når man bliver holdt udenfor. Efter bogen er læst, fortæller en elev, at hun er *"mere obs på, hvis der er nogen, der er kede af det"*.

Hvordan kan vi hjælpe andre, der har det som Ib Madsen?

Undervejs i forløbet prøver eleverne at sætte sig i Ib Madsens sted, ved på skift at anbringe Ib Madsen og klassekammeraterne i *Den varme stol*. På forhånd har eleverne i makkerpar arbejdet med at udforme spørgsmål til Ib Madsen og klassekammeraterne. Det fælles undersøgende spørgsmål er her: *Hvordan kan vi hjælpe Ib Madsen med at blive set af sine kammerater, sine lærere og sine forældre?*

Eleverne skriver spørgsmål til *Den varme stol*. Nogle har skrevet mange spørgsmål i deres hæfte, og andre få som fx disse til Ibs klassekammerater:

-Hvorfor har du så mange forskellige kasketter på?

-Hvorfor ser I ikke Ib?

Det er blevet tid til at afholde *Den varme stol* i klassen, og lærer spørger:

Hvem kunne være Ib Madsen?

En dreng melder sig og sætter sig i stolen. Han skal svare, som om han er Ib Madsen.

Nedenstående er et uddrag af starten af samtalen, hvor eleverne stiller spørgsmål til Ib Madsen:

-Kan du lide dine klassekammerater?

-Ikke helt. De lægger ikke mærke til mig. Jeg tror ikke, de kan lide mig

-Hvorfor vil du have et nyt liv?

-Jeg havde det ikke godt. De ser mig ikke så meget.

Hvorfor prøvede du ikke at få opmærksomhed?

Jeg prøvede, men det lykkedes ikke.

Lærer runder hele seancen af med at fortælle eleverne, at de virkelig har stillet mange gode spørgsmål og givet mange gode svar. Den engagerende og undersøgende langsamlæsning har båret frugt. Både spørgsmål og svar viser, at eleverne har nærlæst billedbogen, at de kan stille relevante og tekstnære spørgsmål, samt give oplagte og tekstnære svar.

Det meningsfyldte og det verdensvendte

I slutfasen arbejdede klassen dels med at reflektere over svar på projektspørgsmålet: *Hvordan kan vi vise og forstå Ib Madsens følelser gennem linoleumstryk, så vi kan give ham gode råd*, og dels med at gøre spørgsmålet meningsfuldt for dem som klasse: *Hvordan kan vi skabe en klasse, hvor vi hjælper hinanden, hvis man har det som Ib Madsen?*

Eleverne producerer linoleumstryk, hvor de hver især udtrykker Ib Madsens følelser. Der er stor variation i trykkene, alle elever forholder sig til Ib Madsen og billedbogen.

Som afslutning på projektet fremlægger eleverne fra 4. klasse deres oplevelser, tanker og produkter for elever i 2. klasse. Det foregår roligt i små grupper forskellige steder på elevernes gang.

EVALUERING

Hvad har eleverne lært danskfagligt om at læse litteratur i forhold til *Fælles Mål* og kompetenceområdet *Fortolkning*? Fagformålet for Dansk 2019 vægter, at eleverne læser litteratur såvel med indlevelse og indsigt, og det må man sige, at eleverne i dette forløb har gjort. Gennem iagttagelser af undervisningen og elevernes produkter, samt elevinterviews er mange tegn på såvel indlevelse som indsigt i forhold til det at læse en kompleks billedbog.

Desuden ser jeg mange tegn på, at eleverne gennem forløbet støttes og udfordres til at læse litteratur, hvor de såvel er i stand til at træde ind i værkets forestillede verden, og som læser selv kan forestille sig værkets verden, og reflektere herover som litteraturforskeren Judith Langer fremhæver. Ifølge Langer kræver det at læse litteratur, at læseren kan træde ind i værkets verden, og forestille sig den ved at se den for sig og bevæge sig rundt i den. Langer kalder det at læse med fem forskellige blikke (Langer, 2010):

- At være uden for og træde ind i en forestillet verden.
- At være inde i og bevæge sig igennem en forestillet verden.
- At træde tilbage og gentænke, hvad man har erfaret.
- At træde ud og gøre den forestillede verden til genstand.
- At forlade den forestillede verden og være kommet videre.

Da billeder og ord i *Historien om Ib Madsen* fortæller to modstridende historier, udfordres eleverne i 4. klasse gennem det planlagte forløb, til at læse med Langers fem blikke.

At være uden for og træde ind i en forestillet verden

Elevernes tur gennem sansestien i salen og de erhvervede konkrete kropslige erfaringer vækker sammen med de efterfølgende samtaler herom, og om bogens forside elevernes nysgerrighed og engagement, at de træder ind i den forestillede verden. De er i gang med at forestille sig billedbogens handling og træde ind i dens verden.

At være inde i og bevæge sig igennem en forestillet verden

Undervejs og gennem nærlæsning og langsom læsning støttes eleverne i at undersøge og stille spørgsmål, ved at tegne og skrive på post-its om det, de tænker og forestiller sig vil ske i bogen.

At træde tilbage og gentænke, hvad man har erfaret

Eleverne har fået greb ift. at stille undrende spørgsmål, altså spørgsmål til det i teksten, der ikke lige er svar på. De har også fået begreber som personkarakteristik, indre og ydre til at tale om tekster og teksters karakterer.

At træde ud og gøre den forestillede verden til genstand.

Linoleumstrykkene er en konkret måde, hvorpå eleverne udfordres til at give deres tanker og følelser en konkret form og dermed gøre den forestillede verden til genstand.

At forlade den forestillede verden og være kommet videre

Gennem fremlæggelse for 2. klasserne i små grupper får eleverne en anledning til at dele det, de har fået ud af at læse og arbejde med *Historien om Ib Madsen* undersøgende ud fra et engagerende projektspørgsmål.

LITTERATUR

Felski, R. (2008) *Uses of Literature*. Blackwell Publishing.

Gissel, T.G. & T. Steffensen (2021) *Undersøg litteraturen! Engagerende undervisning i æstetiske tekster*. Akademisk Forlag.

Hansen, T.I. & S.T. Gissel (2021) *Tilbage til teksten*. Hans Reitzels Forlag.

Henkel, A.Q. (2023) *Børnelitteratur i en medietid*. Samfundslitteratur.

Henkel, A.Q. m.fl. (2020) *Grib litteraturen! 50 litteraturredidaktiske greb – lærerens håndbog til en meningsfuld litteraturundervisning*. Gyldendal.

Langer, J. A. (2010) *Envisioning Literature – Literary Understanding and Literature Instruction*. Teacher College Press.

Mette Eike Neerlin og Rasmus Bregenhøj *Historien om Ib Madsen*.